

Ikääntymiseen liittyvät koulutustehtävät

Sihvola, Tapani. 1983. Ikääntymiseen liittyvät koulutustehtävät. Aikuiskasvatus 3, 1, 22—25. — Artikkelissa tarkastellaan vanhenevan väestön koulutustarpeita ja -tavoitteita. Aikuiskoulutuksen tulisi kiinnittää lisääntyvää huomiota vanheneville tarkoitettujen opiskelumahdollisuuksien tarjoamiseen, vanhusten parissa työskentelevien henkilöiden kouluttamiseen, vanhenemiseen liittyvään asennekasvatukseen sekä eläkkeelvalmennukseen.

Neljännesvuosisata sitten tuskin mikään aikaansa seuraava koulutuspoliittinen julkaisu olisi pyytänyt artikkelia ikääntymiseen liittyvistä koulutustehtävistä. Viisikymmentä- ja kuusikymmentäluvulla koulutus nähtiin ensisijaisesti aineellisen hyvinvoinnin ja tuotannon kehittämisen välineenä. Iskulauseena oli: "Koulutukseen sijoitettu markka tuottaa suuremman koron kuin mikään muu tuotannollinen investointi". Vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana virinnyt keskustelu hyvinvoinnista, elämänlaadusta ja elämäntavasta on avartanut merkittävässä määrin näkemyksiä koulutuksen merkityksestä ihmisen koko elämän kaarelle. UNESCO:n suositus elinikäisestä kasvatuksesta ei sinällään vielä takaa, että koulutukselle olisi nähty myös ikääntymiseen liittyviä tehtäviä.

Keskustelu elämänlaadusta ei sinällään ole aivan uutta. Runsaat 1900 vuotta sitten Seneca kirjoitti kirjeissään: "Hyvää ei ole se, että elämme, vaan se, että elämme hyvin. Viisas ihminen elää siis niin kauan kuin hänen tulee elää, ei niin kauan kuin hän voi. Hän ottaa huomioon missä, kenen kanssa ja miten hän tulee elämään ja mitä hän tulee tekemään. Hän ajattelee aina elämänsä laatua, ei sen pituutta". Tähän Senecan kannanottoon voidaan lisätä gerontologian tuore tutkimustulos: mitä laadukkaampaa, koulutuksen, työn ja vapaa-ajan osalta monipuolisempaa ja rikkaampaa elämä on, sitä pitempi on todennäköinen elin-aika. Elämänlaatu- ja hyvinvointikeskusteluissa on koulutus usein mainittu hyvinvoinnin resurssina, keinona, jolla on mahdollista lisätä elämänlaatua. Elämäntarkastelun avulla voi-

daan koulutuksen merkitystä tästä ehkä vielä laajentaa, nähdä koulutus monipuolisempana, koko elämäntapaan ja elämänmuotoon vaikuttavana tekijänä eikä ainoastaan resurssina.

Elämäntapaa voidaan jäsentää esimerkiksi seuraavalla J.P. Roosin esittämällä kaaviolla:

Aineelliset resurssit	Yksilölliset tarpeet ja intressit	Toiminta, yksilön valinnat ja aktiiviteetti
Sosiaaliset "ei-aineelli- set" resurssit		
	Elämänmuoto/ Elämäntapa/ Hyvinvointi	

Edelläolevaa kuviota tarkastellessa täytyy pitää mielessä, ettei se suinkaan ole tyhjiössä, vaan elämänmuoto ja elämäntapa toteutuu aina tietyn maailmankatsomuksen ja maailmankuvan sisällä. Näin yhteisesti hyväksymämme käsitykset ihmisenä olemisesta, yhteiskunnasta ja luonnosta luovat puitteet sille, mitä pidämme hyvänä elämäntapana, mikä on elämänlaatua. Tässä on myös ideologisia, maailmankatsomuksellisia eroja, yksilöiden, ihmisryhmien kulttuurien ja erilaisten yhteiskuntamuotojen kesken. Äärimmillään keskenään antagonististen ideologioiden käsitys siitä, mikä on hyvä elämä voi olla jopa täysin vastakkainen.

Tämän elämäntapatarkastelun puitteissa koulutus voidaan nähdä sen taustan luojana, niiden kulttuuriarvojen, maailmankatsomuksen ja ihmiskäsityksen siirtäjänä, jonka varas-

sa vallitseva näkemys hyvinvoinnista ja elämäntavasta muotoutuu. Koulutus on eräs resurssi, jonka avulla yksilöt voivat lisätä aineellisen ja sosiaalisen hyvinvointinsa edellytyksiä. Mutta koulutus on myös yksilölle keino tiedostaa omia tarpeitaan ja intressejään ja suhteuttaa niitä käytettävissä oleviin voimavaroihinsa. Edelleen yksilö voi koulutuksen avulla parantaa omia toimintaedellytyksiään käytettävissä olevien resurssien puitteissa sekä hahmottaa entistä paremmin aikaisempien toimintojensa ja valintojensa merkitystä elämässään sekä suunnata tulevaa toimintaansa tarkoituksenmukaisella ja tarpeitaan ja intressejään palvelevalla tavalla. Näin elämäntapakäsitteen kautta hahmotettuna elinikäinen koulutus saa aivan uudenlaista merkitystä. Tässä tarkastelus-

sa korostuu voimakkaasti yksilöllinen ihmisen itsensä kehittämismahdollisuus ja itsensätoeuttamistavoite, mikä tällöin jatkuu kautta koko ihmisen elämänkaaren aina myöhäisimpään vanhuusikään saakka.

Ikääntymisestä aiheutuvia koulutustarpeita tarkasteli vuosi sitten mietintönsä jättänyt opetusministeriön Vanhustyön koulutustyöryhmä myös yhteiskunnan yleisten koulutuspolitiikan tavoitteiden kannalta. Työryhmä määritteli vanhustyön koulutuksen kaikkien niiden tietojen, taitojen ja asenteiden opettamiseksi, joilla voidaan vaikuttaa vanhusten hyvinvoinnin ja elämisenlaadun paranemiseen. Vanhustyön koulutuksen tavoitteet työryhmä johti yleisistä koulutuspolitiikan tavoitteista oheisen kaavion mukaisesti:

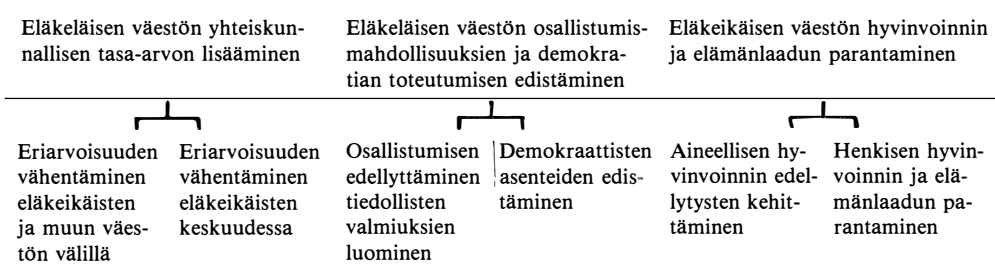
Vanhustyön koulutuksen tavoitteet

YLEISET KOULUTUSPOLITIIKAN TAVOITTEET

TASA-ARVO   DEMOKRATIA   HYVINVOINTI   KANSAINVÄLISYYS-
JA RAUHANKASVATUS

VANHUSTYÖN KOULUTUKSEN PERUSTAVOITTEET:

Vanhenemisestä johtuvat koulutustehtävät

Vanhusväestön hyvinvoinnin edistäminen koulutuspolitiikan keinoin on mahdollista ainakin kolmella koulutussektoreilla.

Aikuiskoulutuksessa voidaan kehittää ja tarjota entistä enemmän *vanhuksille ja vanhuusikää lähestyville soveltuvia opiskelumahdollisuuksia* ja täten parantaa eläkeikäisten edellytyksiä osallistua täysipainoisesti muuttuvan yhteiskunnan eri toimintamuotoihin.

Erilaiset opintotilaisuudet tarjoavat myös tilaisuuksia sosiaaliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen sekä parempaan ymmärtämykseen eri ikäryhmien kesken. Tätä on korostanut myöskin UNESCO:n vuonna 1976 ai-

kuiskasvatussuositus, jossa on esitetty iäkkäiden henkilöiden aikuiskasvatustavoitteet. Niiden mukaisesti tulee pyrkiä: ”1) antamaan kaikille kyky ymmärtää paremmin nykyajan ongelmia ja nuorempaa sukupolvea; 2) auttamaan iäkkäitä henkilöitä hankkimaan vapaaajan taitoja, vaalimaan terveyttään ja löytämään enemmän tarkoitusta elämälleen; 3) valmentamaan työelämän jättäviä henkilöitä asioissa, jotka koskevat eläkeiän ongelmia ja näiden ongelmien ratkaisutapoja; 4) luomaan työelämän jättäneille henkilöille paremmat mahdollisuudet ylläpitää fyysisiä ja henkisiä kykyjään ja osallistua edelleen yhteiskunnalliseen elämään sekä antamaan heille mahdollisuuksia paneutua opiskeluun ja toimintaan, joihin heillä ei ollut mahdollisuuksia työikäisinä”. Suomalainen aikuiskoulutusjärjestelmä tarjoaa kylläkin varsin hyvät puitteet eläkeikäisten

koulutuksen järjestämiseen, mutta käytännön valmiudet, ohjaajien, opetus suunnitelmien ja oppimateriaalin osalta ovat heikot. Myös vanhusten oppimisedellytysten tutkimus ja tuntemus on hyvin vähäistä. Monet ennakko luolot, jopa tietämättömyys vanhusten oppimisedellyksistä ja heille soveltuvista didaktisista ja pedagogisista järjestelyistä ovat usein esteenä toisaalta koulutustilaisuuksien järjestämisessä ja myös koulutukseen osallistumishalukkuudessa.

Toinen koulutussektori on *vanhusten parisosa toimivien työntekijöiden ja vapaaehtoisten koulutuksen kehittäminen*. Erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä työntekijöiden ammattitaidon kohentuminen ja monipuolisuus tuminen heijastuu välittömästi vanhusväestön hyvinvointiin ja viihtyvyyteen. Tämä edellyttää riittävän vanhustietouden, gerontologisten oppisisältöjen, sisällyttämistä peruskoulutukseen yhtälailla keskiasteen kuin korkeakouluasteen koulutuksessa niille ammattiryhmille, jotka joutuvat pääasiassa tai huomattavassa määrin toimimaan vanhusten parissa. Samoin tulisi näille ammattiryhmille luoda täydennyskoulutusjärjestelmä. Tätä on vastikään esitetty muunmuassa sosiaalihuollon ja lääkintöhallituksen työryhmämuistioissa. Parastaikaa on valmistella koulutussuunnitelma laitospaikkaisten täydennyskoulutukseksi yhteistyössä Vanhustyön Keskusliiton ja kunnallisten keskusjärjestöjen kanssa. Vapaaehtoisten avustajien, ystävien ja hyvin merkittävässä määrin vanhusten omaisten ja perheenjäsenten koulutus, valmennus ja tukeminen työnohjauksen muodossa luontuu parhaiten järjestöjen osalle, joskin aikuiskoulutusjärjestelmä voi tässä tarjota käyttökelpoisia koulutusväyliä.

Kolmas vanhusväestön hyvinvoinnin kannalta keskeinen koulutustehtävä on *koko väestöön kohdistuva vanhenemiseen liittyvä koulutus ja asennekasvatus*. Tämä voisi tapahtua osin läpäisyperiaatteella peruskoulun ja keskiasteen oppilaitosten opetus suunnitelmien puitteissa ja osin aikuiskoulutusjärjestelmän ja tiedotusvälineiden kautta. Tavoitteena tulisi olla realistisen ja myönteisen käsityksen antaminen vanhenemisestä ja vanhuudesta.

Eräs merkittävä ja laaja-alainen ikääntymisestä aiheutuva koulutustehtävä on eläkkeellevalmennus. Eläkkeellevalmennus voisi olla luonteeltaan vanhempien ikäluokkien kansalaiskasvatusta, minkä puitteissa vanhuusikä lähestyvät voitaisiin perehdyttää heitä koskevaan sosiaaliturvaan, heille tarjollaoleviin terveys-, sosiaali-, virkistys- ja kulttuuripalveluihin. Informaation lisäksi eläkkeellevalmen-

nukseen tulisi sisältyä asennekasvatusta, jonka avulla luodaan edellytykset realistiseen ja myönteiseen suhtautumiseen vanhuuteen ja eläkeläisen rooliin. Terveyskasvatuksen avulla ikääntyvät voidaan perehdyttää ennalta vanhenemismuutoksiin sekä keinoihin terveillä elämäntavoilla, ruokavaliolla, liikunnalla ja muilla keinoilla ennaltaehkäistä ennenaikaisia vanhuuden rappeutumisilmiöitä. Vanhustyön keskusliiton toimesta eläkkeellevalmennusta on kokeiltu kansalais- ja työväenopistojen puitteissa. Kuntokallio-Opisto on järjestänyt vuosittain 1—2 eläkkeellevalmennuskurssia viikon mittaisina kansanopistokursseina. Lyhykkestoisempaa eläkkeellevalmennuskoulutusta ovat järjestäneet eräät sivistysjärjestöt ja suurimmat eläkevakuutuslaitokset.

Kehittämistehtävät

Vanhuksille järjestettävän koulutuksen yhteydessä ovat eräät aikuiskoulutusviranomaiset esittäneet epäilyksiä siitä, että vanhuksille järjestetty kurssitoiminta ei luonteeltaan kuuluisi aikuiskoulutusjärjestelmän puitteisiin. Syynä tällaisiin epäilyksiin ovat olleet todennäköisesti eräiden kansanopistojen ja kansalais- ja työväenopistojen järjestämät eläkeläisten opintotilaisuudet. Aiemmin monien kansanopistojen eläkeläiskurssit olivat nimeltään virkistys- tai lomakursseja. Samoin eräiden kansalaisopistojen eläkeläisopintopiirien osalta saattoi olla aiheellista epäillä niiden olevan luonteeltaan pikemminkin sosiaalisia keskustelutilaisuuksia tai iltapäiväkahvihetkiä kuin varsinaisia opinnollisia tavoitteita sisältäviä koulutustilaisuuksia. Tulisi kuitenkin harkita, onko syytä vetää tiukkaa rajaa koulutuksen, vapaa-aikatoiminnan, sosiaalityön ja terveydenhuollon sektoreiden välille. Periaatteessa näiden alojen tavoitteita erityisesti vanhusten osalta voidaan pitää varsin yhtenevinä. Vanhustyön koulutustyöryhmä määritteli vanhuuspolitiikan tavoitteiksi: ”tyydyttää vanhusväestön perustarpeet sekä luoda edellytykset vanhojen henkilöiden persoonallisuuden kasvulle, itsensä toteuttamiselle, itsemääräämisoikeudelle ja sosiaaliselle osallistumiselle”. Tätä samaa perustavoitetta vanhusten osalta voidaan ajatella sekä aikuiskoulutuksen, vapaa-aikatoimen, sosiaalityön ja terveydenhuollon pyrkivän toteuttamaan. Näiden toimintalojien erillainen lähestymistapa ei saisi olla esteenä niiden nykyistä joustavammalle yhteistoiminnalle. Jos virkistys- ja lomatoimintaan saadaan mukaan opinnollisia ja koulutuksellisia elementtejä, voi loman henkinen,

persoonallisuuden kehitystä ja itsensä toteutusta vahvistava merkitys siitä huomattavasti vahvistua ja tällä voi edelleen olla merkittävää vaikutusta vanhusten sosiaaliselle itsenäisyydelle ja selviytymiselle sekä ennaltaehkäisevää terveydenhuollollista vaikutusta. Nykyisin terveydenhuollon piirissä on yleistynyt näkemys, ettei terveydenhuolto ole pelkästään sairauksien hoitamista ja ennaltaehkäisyä vaan myös ihmisen kokonaiselämäntilanteen huomioonottamista ja hänen tukemistaan itsenäisessä ja omatoimisessa selviytymisessä. WHO:n määritelmän mukaan tavoitteena voidaan pitää fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edellytysten luomista kaikille ihmisille. Terveydenhuollon puitteissa voidaan erityisesti vanhusten osalta ennaltaehkäisevässä ja kuntouttavassa toiminnassa käyttää tällöin hyväksi erilaisia koulutuksen keinoja ja toisaalta koulutukseen silloinkin kun se ensisijaisilta tavoitteiltaan ei ole terveydenhuollollista voidaan sisällyttää sellaisia toimintamuotoja, jotka edistävät vanhusten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista terveyttä.

Koulutuksen, vapaa-aikatoimen, sosiaalitoimen ja terveydenhuollon rajankäynnissä on tietenkin ongelmana kustannusvastuun jakaminen näiden sektoreiden kesken. Tällöin taloudelliset seikat eivät kuitenkaan saisi olla tarkoituksenmukaisen ja mielekkään yhteistoiminnan ja yhteisten kokonaistavoitteiden toteuttamisen esteenä. Tämä rajankäynti edellyttäisi avointa keskustelua ja yhteistyötä eri sektoreiden työntekijöiden kanssa ja ennakkoluulontota kokeilutoimintaa. Toisaalta on aivan

selvää, ettei kaikkea lomatoimintaa voida ryhtyä kustantamaan aikuiskoulutuksen valtion-apuvaroista, eikä toisaalta terveydenhuollon piirissä pystyttyä nykyisen vanhusten neuvolatoiminnan ja muun ennaltaehkäisevän terveydenhuollon puitteissa yhtäkkiä käynnistämään laaja-alaista terveyskasvatustoimintaa, vaan siinä tarvitaan aikuiskoulutusinstituutoiden esimerkiksi kansalais- ja työväenopistolaitoksen ja kansanopistojen myötävaikutusta.

Yhteiskuntapolitiikassa koulutus usein nähdään keinona kulttuurin siirtämiseksi, jatkuvuuden turvaamiseksi. Tässä mielessä vanhusten osallistumista koulutukseen ja koulutukselliseen vuorovaikutukseen nuorempien ikäluokkien kanssa ei ole vielä riittävästi otettu huomioon. Vanhukset muodostavat yhteiskunnassa hyvin merkittävän henkisen, kulttuuriperintöjen siirtymisen kannalta arvokkaan resurssin. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisääntymisellä voi olla olennaista merkitystä koko yhteiskunnan asenneilmastoon ja se voi edistää ihmisen elämänsä kaaren kokonaisuuden ymmärtämistä. Tällä voi olla suuriarvoinen merkitys nykyisen yhä sirpaloituneemman ihmiskäsityksemme ja yhä tiukemmin rooliutuvien sosiaalisten suhteiden uudelleen jäsentymiselle ja kokonaisemmalle hahmottumiselle. Luomalla paremmat edellytykset sukupolvien väliselle vuorovaikutukselle esimerkiksi aikuiskoulutusjärjestelmämme puitteissa, kulttuuritoiminnassa, muussa vapaa-aikatoiminnassa voimme löytää aivan uusia mahdollisuuksia inhimillisempään vuorovaikutukseen ja parempiin yhteisösuhteisiin.